

Оксана Шостак
Кандидат філологічних наук, доцент
Національний авіаційний університет
м. Київ

ГНОСТИЧНА ДОКТРИНА У ТВОРЧОСТІ ЛЕСЛІ МАРМОН СІЛКО

Гностичні роздуми про світобудову й софійна образність є надзвичайно привабливими для письменників сьогодення, час від часу представники тієї чи іншої літератури звертаються до гностичної космогонії і читач має змогу насолоджуватися справжніми літературними шедеврами, що торкаються вічних тем життя і смерті, скороминучої миті в історії й її відголоску у вічності. До таких слід віднести й останній роман відомої американської письменниці індіанського походження Леслі Мармон Сілко «Сади в дюнах». Якщо її перші два романи «Церемонія» й «Альманах мертвих» викликали жваву реакцію читацької аудиторії та критиків, то останній у часі роман письменниці (але, сподіваємося не за числом) отримав значно менше уваги з боку критиків. До найбільш визначних слід віднести розвідки А.ЛаВонн Браун Руоф[17], Джона Пурді[16], Дейвіда Мура[14], Дебори Міранди[13], Анджеліки Кехлер[12], Террі Райан[18], Хартвіг Ісернхаген[10], Марші Гемейн[11], Марії Попової[3]. Дослідників цікавлять питання дискурсу біологічного вторгнення та поширення імперіалізму[7, 13, 18], етнокультурна різниці й особливості міжкультурної комунікації[3, 10, 12, 17], використання древніх архетипів[5], гіноцентричної революції та історії політичної боротьби корінних американців за свої права[13, 14], які прямо або опосередковано розглядаються письменницею у романі «Сади в дюнах». Означений перелік тем є далеко недостатнім, так, наприклад, серед розглянутих розвідок ми не знайшли жодного дослідження що розкривало б питання впливу ідей гностицизму на міфointерпретацію ідеї всеєдності у тексті роману. Розгляд цього питання дозволило б пов'язати роман із духовною складовою корінних жителів Американського континенту. Саме тому метою нашої статті стало дослідження шляхів і методів розкриття ідеї софійності й всеєдності у тексті роману.

Ціль гностичних прагнень полягає у визволенні «внутрішньої людини» від оков світу, створеного відірваними від істинного Бога деміургами, та повернути її у першопочаткове царство світла. Необхідною умовою цього є пізнання людиною Бога і самої себе, свого божественного походження, і, відповідно, природи цього світу. У романі на шлях свідомого пізнання світу стають двоє – маленька індіанська дівчинка Індіго і її біла покровителька Хетті Палмер. Їх шляхи у романі можна розглядати як алегорію пошуку душі свого спасіння. При чому якщо шлях Індіго було неодноразово розглянуто й проаналізовано у практично всіх наукових розвідках, присвячених роману «Сади у дюнах», у той час як Хетті відводиться роль вторинного персонажа, хоча розвиток саме цієї сюжетної лінії підкреслює ідею всеєдності у романі.

У одному із своїх інтерв'ю Сілко пояснює, що роман «Сади в дюнах» написаний про розуміння фізичних і духовних шляхів життя у цьому світі. «Він пояснює шлях, але дає розуміння про тихий, більш особистий і міжособистісний шлях. ... Думаю, роман пропонує людям інший спосіб побачити речі і способи поєднання через духовний шлях для того, щоб вистояти. Він про те як утримати себе в руках у найважчих ситуаціях і вистояти, коли, здається, абсолютно безсилі люди можуть перемогти [9, с.193-194]. Письменниця розповіла про своє знайомство із дослідницею Ілейн Пагелс, авторкою книги «Евангелія гностиків» [15], що з нею Сілко залюбки ознайомилася і де черпала ідеї для свого роману. Очевидно саме Пагелс стала прототипом образу Хетті, дослідниці гностичних ересей у романі «Сади в дюнах». Через свідомість цього персонажу читач має змогу відчуті і прожити шлях пізнання людини – пошукувача гностичних істин.

Згідно гностичному вченню, предвічний Бог є невідомим цьому світу і його не можна із нього виявити, перебуваючи всередині цього світу, без особливого одкровення. Його нагальність закладена вже у самій природі космічної ситуації, тому кожне одкровення радикально її змінює. Носій одкровення є вісником із світу світла, для того щоб досягнути землі він має подолати перепони між сферами, перехитрувати архонтів й пробудити дух від земного сну, передавши йому із зовні рятівне знання. Місія цього позамежного порятунку розпочинається ще до створення світу (після падіння божественних сутностей, що

відбулося до творіння видимого матеріального світу) і продовжується паралельно протягом історії світу. Таким чином, ми можемо розглядати знання як продукт одкровення, що включає в себе усю сукупність міфів про Бога, людину і її місце у світі. З практичної точки зору це можна назвати «пізнанням шляху», а саме шляху душі за межі цього світу, що охоплює сакраментальні приготування до її майбутнього сходження. Читач знайомиться із концепцією гностичного міфу про створення всесвіту у романі стисло, завдяки залученню цитати із коптського тексту:

Після дня спочинку, Софія-Мудрість надіслала свою дочку Зою-Життя, що мала ще ім'я Ева, з поясненнями як воскресити Адама... Коли Ева побачила розпластаного Адама, вона з жалістю промовила: "Живи Адаме! Піднімись над Землею!" І негайно її слова стали дією. Як тільки Адам піднявся, він зразу розкрив очі. Коли він побачив її, то сказав: "Ти будеш названа матір'ю живучих, бо ти дала мені життя." ... Бо вона є Зцілютелькою і Жінкою, що дає життя ... Жіночий Духовний принцип увійшов у Змію- Навчительку, і вона навчала їх, кажучи: " Ви не помрете; бо лише із заздросі Він сказав це вам. А натомість очі ваші розкриються і будете ви як боги розрізняти добро від зла"... І надмінний Правитель прокляв Жінку і Змію" [19,с. 100]. (Переклад усіх текстів з англійської О.Шостак.)

Справедливо відзначити, що гностики (або їх християнські інтерпретатори, у роботах яких дійшла більшість уривків гностичних текстів) мали декілька варіантів міфу про створення світу і роль у цьому процесі жінки і змія, тож очевидно, що у романі наведений той, який найбільше імпонує самій письменниці і її баченню світобудови.

Про те, що ідея садів у різних кінцях світу має наводити читачів на згадку про Едемський сад писалося достатньо[7, 11,13,18], та чомусь жоден із дослідників не звернув увагу на показову деталь – Хетті знайомиться із гностичними текстами у бібліотеці доктора Рінехарта, яка є також земним втіленням краси Едемського саду :

Бібліотека Др. Рінехарта перевищила усі сподівання Хетті. Видяг такої кількості древніх манускриптів у скляних горщечках і фоліанти часів ранньої церкви, розміщені на полицях від підлоги до самої стелі мали такий видяг, що у Хетті захотило дух. Вона із

завмиранням пройшла між полицями вдихаючи запах шкіряних стрічок, що утримували фоліанти і клею. Її привернула краса стрічок; розміщення книг на полицях було чітко організовано, але не за авторами, назвами чи часом написання. Там і тут томики, пов'язані червоною шкірою або темно-помаранчевим пергаментом, були зібрані у кетяги поміж бежевих, темно-коричневих і яскраво-зелених томів, палітурки із чорної шкіри слугували обляміркою, складалося враження наче у прекрасному дивному саду [19, с. 96].

Беручи до уваги символіку чорного кольору, що пояснюється читачеві у садах професореси Лаури: «Для древніх європейців чорний був кольором родючості і зародження нового життя, кольором Великої Матері» [19, с.296], можна припустити, що бібліотеку доктора Рінхарта облямовували саме манускрипти присвячені проблемам Вічної Жіночності, софійності і їх там було чи не найбільше. Це вказує на чільне місце, яке посідала ця концепція у гностицизмі, на відміну від сучасного богослов'я для якого це лише «периферійна деталь, занадто мала, щоб привертати серйозну наукову увагу» [19, с.101]. До найгіршого із усього запропонованого Хетті у своїй пропозиції для затвердження теми докторської дисертації вважалися висновки, де вона стверджувала, що сам Ісус зробив Марію Магдалену та інших жінок апостолами у ранній церкві. Хетті приваблювала ідея рівності обох статей у вченні гностиків. Ще навчаючись у недільній школі, Хетті поцікавилася у викладача (блідого єзуїта, як його названо у тексті роману) чому Господь першій після свого воскресіння явився жінці (у минулому блудниці) Марії Магдалині і чому апостоли не повірили їй. На її думку, учні не любили й заздрили Марії Магдалені через те, що Ісус виділив її серед інших. Ідея чоловічої заздрості по відношенню до жіночої вищості стане ключовим у романі.

Досліджуючи історію церкви, Хетті з'ясувала, що гностики, на противагу істинним християнам, ніколи не прагли державної влади, а у свою чергу християни ледве домігшись визнання християнства офіційною державною релігією, розпочали криваві репресії проти тих, хто смів суперечити офіційно визнаній доктрині. Першою жертвою стали у 385 році ілюмініт Присциліан та один із його послідовників, котрі проповідували отримання прямого

просвітлення від Бога, для чого не були потрібні ні інститут церкви, ні плата десятини, що підтримувала матеріальну цю інституцію. Що ж до славнозвісних хрестових походів, то на думку Хетті, яка у цьому випадку є виразницею думок самої авторки, саме вони призвичаїли християн вбивати заради релігії. Особливе зацікавлення Хетті викликали ідеї Базіліуса Валентинуса, котрий закликав поклонятися Матері, як втіленню передвічної божественної Тиші й Благодаті, а понад усім нетлінній Софії. Валентинус навчав, що людина має дослухатися до ангелів-охоронців, котрі спроможні розкрити справжні знання, оскільки вони не можуть насолоджуватися вічним блаженством без довірених їм людей. Згідно його вчення, немає такого явища як гріх плоті. Що у свою чергу перегукується із уявленнями корінних жителів Америки. Говорячи про Сестру Солт, її подруги стверджували, що *«вона була подібна до людей у старі часи ... до того як з'явилися місіонери. У ті часи Чемехуїти насправді знали як насолоджуватися одне одним, і тільки Піщані Ящірки могли насолоджуватися сексом більше за них. І це була правда: Сестра Солт займалася сексом так як робили всі вони до приходу місіонерів»* [19, 206].

Сілко доводить у романі, що ідея гріховності статевих стосунків, які по суті є актом зародження і продовження життя на землі прийшла разом із християнством, що до нього люди не відчували себе винними, даруючи життя. Так для Піщаних Ящірок *«секс із незнайомцем цінувався за споріднення і дружбу, що він приносив»* [19, с.202]. Одним із перших артефактів із якими Хетті зіткнулася у садах Лаури в Італії була невелика кам'яна фігурка, схожа на людське око або на згорнуту у кільце змію, котра насправді виявилася зображенням вувли. Ця фігурка, яку чоловік Хетті Едвард сором'язливо іменував *«фігурою людського плідності»* відносилася до четвертого сторіччя до нашої ери і походила із Македонії свідчила про природне ставлення до фізичного аспекту процесу зародження життя серед древніх європейців. Як підкреслює Менлі П.Холл, *«йоні і фалос шанувалися майже усіма древніми народами як символ творчої сили Бога»* [4, с.332]. Та й спокійне відношення самої Лаури до розміщення цих символів у саду, що оточує її будинок підкреслює переконання Сілко про те, що *«Європа не до кінця*

християнізована. Місіонери не до кінця змогли домогтися свого. Там б'ється язичницьке серце, й древні духи досі живуть там» [9, с.166]. На відміну від лицемірної поведінки християн, яскравим прикладом якої є Сюзан з її прагненням замінити свій сад у італійському стилі з його оголеними статуями на більш консервативний англійський, мотивуючи це пристойністю і турботою про моральність її двох дочок на виданні, хоча насправді вона просто прагне у такий спосіб приховати свої стосунки із садівником. Древні народи Америки вірили у те, що *«секс із незнайомцем створює щасливу атмосферу для комерції і обміну. Бабуся Фліт говорила, що це є просто виявом хороших манер. Усі немовлята, народжені від таких союзів називалися «друг», «мир» та «єдність»; цих немовлят любили так само пристрасно як любили усіх малят Піщаних Ящірок»* [19,с. 219]. Із приходом християнства уклад життя змінився, проголошуючи, що людське тіло є храмом живого Бога, місіонери стверджували, що функції цього храму є нечистими, а їх вивчення оскверняє почуття праведних. Така позиція представляла людське тіло приниженим і обезславленим. Саме тому Сестра Солт попереджає Індіго *«ніколи не підглядати за тим як білі займаються сексом, бо вони розсердяться й помстяться»* [19,с. 192]. Для Індіго ж людське тіло було невід'ємною частиною оточуючого світу *«Індіго все ще була здивована тим, що існують речі, котрі, на думку білих людей, не повинні бачити дитина. Роздута Едвардом тривога щодо статуї чоловічого органа була такою дурною, що вона голосно розсміялася, коли досягла верхньої сходинки дощових садів»* [19,с. 302]. Сілко знаходить надзвичайно оригінальний і дієвий спосіб як заперечити таке ставлення до вмістилища людського духу, пропонуючи аналогію із квітами, а саме опиленням і гібридизацію гладіолусів, які репрезентують фалічний символ у саду Лаури. *«Квітка – є репродуктивною системою рослини і якнайкраще підходить для позначення ідеалу краси й відродження, що повинні змінити хтивість і звиродніння»* [4, с.334]. Слід відзначити, що Едварда, котрого обурила відвертість древніх статуй, не насторожили пояснення Лаури, котрі вона давала Індіго щодо перезапилення, гібридизації і розмноження квітів.

У романі «Сади в дюнах» письменниця підійшла до вирішення питання асиміляції, запропонувавши змінити ставлення до так

званих «полукровок». Відсоток крові у сучасному політичному дискурсі індіанців відіграє неабияку роль, сама письменниця належить до цієї категорії, зростаючи серед народу Лагуна Пуебло, вона відчувала упереджене ставлення до тих, хто не був повністю індіанцем. Так, наприклад, її не посвячували у сакральні ритуали й міфи свого народу[6].

Індіго й Сестра Солт – представники зникаючого племені Піщаних Ящірок. Причину щезання племені письменниця пояснює просто: *«Допомога, яку вони (Піщані Ящірки) надавали іншим була причиною через яку їх повбивали; хоча бабуся Фліт бувало казала, що їх ніколи не було дуже багато із самого початку»* [19,с. 203]. У романі оповідується, що біологічним батьком Сестри Солт був білий священник, котрий ніколи її не бачив і не цікавився її долею, оскільки його дружина вигнала свою згвалтовану вагітну служницю-маму Солт як тільки стало помітно її стан. Але, як підкреслює письменниця, важлива не доля корінної крові, а дух народу, що передається від покоління до покоління:

«Мами Піщані Ящірки народжують малят Піщаних Ящірок незалежно від того з яким чоловіками їм довелося лежати; материнське тіло усередині змінює все за зразком Піщаних Ящірок. Маленькі Піщані ящірки можуть мати різні риси обличчя, темний або світліший колір шкіри, але всі вони – Піщані Ящірки» [19,с. 202].

Письменниця наголошує у своєму інтерв'ю, що «у давні часи люди не були расистами і не говорили, про кордони, що розділяють. Уявляю, як розлютуються трайбалісти і який гнів це викличе у різного гатунку християн. Саме з цієї причини цей роман може стати для мене ще більш небезпечним і принести більше неприємностей ніж «Альманах мертвих». Я йду на це свідомо, бо я відмовляюся забути ту щедрість, яку демонстрували люди у старі часи, якими нестримно відкритими і всеохоплюючими були їх шляхи коли вони сприймали цей світ і усіх людей, що його населяють» [9, с.171]. Саме тому письменниця завершує свій роман картиною єдності у древніх садах Піщаних Ящірок поряд із ендемічною датурою буяють різнокольорові гладіолуси усіх можливих кольорів і відтінків, поряд ростуть інші заморські рослини, що виростили із насіння котре привезла Індіго із своєї заморської мандрівки. Пустили зелені пагони абрикосові дерева,

що їх чиясь злочинна рука зрубала за рік до того. Індіго і сестра Солт разом із «маленьким дідусем», сином Солт і нащадка чорношкірих рабів Великого Кенді, зустрічають своїх друзів-близнят Майту і Ведну, народжених матір'ю-чемехуїткою від батька з племені Лагуна Пуебло. У цьому багатонаціональному товаристві незримо присутня і євроамериканка Хетті, листа від якої приносять сестри. Повноправними членами цієї великої родини є й звірі папуга Райдуга, мавпочка Лінней та «прекрасна донька старого змія», вбитого тими ж злостивцями, що рік тому понівечили абрикосові дерева. Історія про понівечені абрикосові і персикові сади у горах Арізони має свій історичний прототип і описана у книзі Ді Брауна «Поховайте моє серце у Вундед Ні» [8]. Фінальною сценою роману Сілко ілюструє тезу про те, що «Сади в дюнах» поєднують корінних американців із європейцями так як ніколи раніше» [9; с.170].

Квітучий сад – праобраз едемського саду, присутній в усіх пануючих релігіях світу. Та, згідно із будь-якою міфологічною традицією насадження саду передувало створенню людини. За оповіддю бабусі Фліт, сади у дюнах були насаджені праобразом Великої Матері у міфології племені. Таким чином ми знайомимося із культом доброго героя-деміурга, що турбується про людей і їх добробут. І, подібно до гностичної міфології, ним виступає змій і жіноче божество. Оповіді бабусі Фліт вторить Лаура: *«Лаура говорила про зв'язок, що його древні європейці робили між дощовими краплями і краплями материнського молока»* [19,с. 301]. Свої дощові сади вона оформила відповідним чином:

«Вхід до дощових садів охоронявся двома теракотовими жінками із оголеними грудьми, що тримали на колінах чаші для збирання дощової води. Невеличкі статуї дивилися одна на одну, стоячи на величезних п'єдесталах, розташованих з обох боків воріт.

Дивна кам'яна фігура мала видовжену шию і голову, та її завеликі сідниці робили її схожою на великий фалос. Раптово у Хетті змінився вираз обличчя вона швидко відступила назад, таким чином Індіго зрозуміла, що її здогадка була вірною»

... Фігура у ніші теж здивувала Едварда: це була фігура із піщанику, з першого погляду здавалося, що це жаба розміром із буханець хліба, та після більш детального огляду з'ясувалося, що

то була товста жінка, що лежала на животі з міцно притиснутими до тіла ногами і руками. І знову ті великі груди! [19, с. 301-302].

Символізм жаби як істоти пов'язаної із предвічною Матір'ю зустрічається у тексті і раніше, на сторінках присвячених Англії, коли тітонька Бронун розповідала про заходи комітету по захисту старовини, коли його члени, поважні вже за віком люди, стоячи на колінах в грязюці, допомагали тваринам під час їх щорічних міграцій переходити через проїзні дороги. *«Вона з'ясувала, що вирізані із каменю і створені із кераміки фігурки жаб були об'єктом поклоніння як втілення правічної Матері»* [19, с. 241]. Старенька почувала себе цілком природно у таких обставинах, на відміну від Едварда, котрого навіть простий вигляд древніх фігур вганяв у ступор.

Едварду стало ніяково серед інших тутешніх фігур, й він подумав, що слід попросити Індіго зачекати на них у чорному саду, але він не хотів робити сцену. Лаура вважала, що її статуї не несуть жодної моральної загрози, можливо, це правда відносно італійських дітей, але щодо американських дітей слід прийняти перестороги. [19, с. 301].

Свою розвідку із міжкультурної комунікації М.Попова завершує висновком: *«Уважне прочитання роману «Сади в дюнах» переконає у тому, що на думку Сілко, міжкультурна комунікація має односторонній характер. Індіго представниця культури північноамериканських індіанців пізнає культуру білих через їхні сади і кращі представники світу білих їй у цьому залюбки допомагають. Одначе ні Хетті, ні Бронун, ні Лаурі, ні тим більше Едварду не приходить у голову, що вони також можуть чомусь навчитися у Індіго. Л.М.Сілко, письменниця ХХ сторіччя, спираючись на історичний досвід свого народу, стверджує, що культура білих ще не готова до справжнього діалогу із корінними американцями»* [3, с. 123]. Дозволимо собі не погодитися із шановною дослідницею, оскільки всі перераховані жінки насправді збагатили свій духовний досвід від спілкування з Індіго. Хетті після спілкування з дівчинкою зуміла перейти від чисто теоретичних досліджень до застосування набутих духовних знань на практиці, Бронун отримала роз'яснення щодо своїх видінь:

Тітка Браунін запитала Індіго, чи бачила вона Месію. Індіго схвально захитала головою; вони були такі прекрасні. Брунуін кивнула. Тут на далеких островах люди часом чують голоси і звуки барабанів уночі; через туман або пелену дощу бачать силуети людей, що танцюють навкруг багаття на вершині гори. Очі Індіго округлилися від захвату, коли вона енергійно захитала головою[19,с. 262].

Після того як Брунуін розповіла про лицарів Круглого Столу, Індіго поділилася із нею міфічними сказаннями американської землі Лаура ж, у свою чергу, обмінялася із Індіго «змійними історіями».

І тільки Едвард, цей своєрідний американський Адам, засліплений прагненням усе, до чого він торкається, перетворити на гроші, не спроможний нічому навчитися у Індіго. На відміну від тітоньки Брунуін, котра визнає вторинність привнесеної європейцями на американський континент матеріальної культури по відношенню до духовної культури її корінних жителів, Едвард стурбований тим, що Індіго може зрозуміти, що переконання древніх європейців були дуже подібні до тих, що мало її рідне плем'я. Для нього старовинний культ жіночності і плодючості не більше ніж зібрання артефактів, котрі при нагоді можна вигідно продати, він не бачить у них ні краси, ні духовної цінності. *«Едвард сказав, що він знаходить гротескних мадонн більшими монстрами ніж кентаврів або мінотаврів»* [19,с. 297].

Підводячи підсумки викладеного вище, можна висловити впевнене переконання, що ідеї всеєдності, що беруть свій початок у гностичному вченні про всевіт, є надзвичайно плідними текстоутворюючими чинниками у художній літературі, яскравим прикладом чого є роман Леслі Мармон Сілко «Сади в дюнах». На переконання письменниці, необхідною умовою формування умінь міжкультурної комунікації є розширення особистих контактів із зовнішнім світом й критичний аналіз культурних реалій своєї і іншої країни.

Література

1. Грицанов А.А. Новейший философский словарь /Мн. :Изд.В.М.Скакун, 1998. – 896 с.

2. Крохина Н.П. Софийность и её коннотации (онтологизм-космизм-эсхатология) в русской мысли и литературе XIX и рубежа XIX-XX веков: Монография / Н.Крохина. – Иваново: Ивановская областная типография, 2010. – 400 с.

3. Попова М.К. Сад как символ межкультурной коммуникации/ М.Попова// Вестник ВГУ. Серия гуманитарные науки. – 2005. - №2. – С.107-125.

4. Холл Мэнли П. Энциклопедическое изложение масонской, герменевтической, герменевтической, каббалистической и розенкрейцерской символической философии/ Мэнли П.Холл. – Новосибирск: ВО Наука, 1992. – Т.1. – 368с.

5. Шостак О.Г.Лесли Мармон Сілко: Між білим і червоним полюсом американської літератури/ О.Шостак// Літературознавчі студії.Зб.наук.праць. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2005. – Вип.12. – С.502-508.

6. Шостак О.Г. Архетипологія роману Лесли Мармон Сілко «Сади в дюнах» /О.Шостак// Літературознавчі студії.Зб.наук.праць. – К.: ВПЦ Київський університет, 2009. –Вип.23.Ч.1. – С.456-463.

7. Barilla, James. Biological Invasion Discourse and Leslie Marmon Silko's Gardens in the Dunes / James Barilla// Reading Leslie Marmon Silko: Critical Perspectives Through Gardens in the Dunes/ Ed. Laura Coltelli. - Pisa: Pisa UP, 2007. – p.165-176.

8. Brown, Dee. Bury My Heart at Wounded Knee: An Indian History of the American West/ Dee Brown. – N.Y., Toronto, London: Bantam Books, 1971. – 459p.

9. Conversation with Leslie Marmon Silko/ Ed.Ellen L.Arnold. – Jackson :UP of Mississippi, 2000. – 207p.

10. Isernhagen, Hartwig. From Identity to Exchange? Some Remarks on the Discursive Construction of Ethno-Cultural Difference and on Leslie Marmon Silko's Gardens in the Dunes/ Hartwig Isernhagen// Imaginary (re-)Locations: Tradition, Modernity, and the Market in Contemporary Native American Literature and Culture/ Ed. Helmbrecht Breinig. - Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2003. – p.107-137.

11. Gemein Mascha N. Multispecies Thinking from Alexander Von Humboldt to Leslie Marmon Silko: Intercultural Communication Toward Cosmopolitics: A Dissertation for the Degree of Doctor of

Philology: The University of Arizona, 2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hdl.handle.net/10150/293607>

12. Köhler, Angelika. Our Human Nature, Our Human Spirit, Wants No Boundaries: Leslie Marmon Silko's "Gardens in the Dunes"/Angelika Köhler. - *Amerikastudien* 47.1 (2002) - P.237-244.

13. Miranda, Deborah. A Gynostemic Revolution: Some Thoughts About Orchids, Gardens in the Dunes, and Indigenous Feminism at Work/ Deborah Miranda// Reading Leslie Marmon Silko: Critical Perspectives Through Gardens in the Dunes/ Ed. Laura Coltelli. - Pisa: Pisa UP, 2007. – P.133-148.

14. Moore, David L. Ghost Dancing Through History in Silko's Gardens in the Dunes and Almanac of the Dead./ David Moor// Reading Leslie Marmon Silko: Critical Perspectives Through Gardens in the Dunes./ Ed. Laura Coltelli. Pisa. - Pisa UP, 2007. – P.91-119.

15. Pagels, Elaine. The Gnostic Gospels/Elaine Pagels. – NY: Random House, 1976. – 193p.

16. Purdy, John. Water as Leitmotif in Silko's Gardens in the Dunes/ John Purdy// Reading Leslie Marmon Silko: Critical Perspectives Through Gardens in the Dunes/ Ed. Laura Coltelli. Pisa - Pisa UP, 2007. – P.149-163.

17. Ruoff, A. LaVonne Brown. Leslie Marmon Silko's Gardens in the Dunes: Contact Zones and Cross Currents/ A. LaVonne Brown Ruoff//Reading Leslie Marmon Silko: Critical Perspectives Through Gardens in the Dunes. Ed. Laura Coltelli. - Pisa: Pisa UP, 2007. – P. 7-20.

19. Ryan, Terre. The Nineteenth-Century Garden: Imperialism, Subsistence, and Subversion in Leslie Marmon Silko's Gardens in the Dunes./Terre Ryan// Studies in American Indian Literatures -. 19.3 (Fall 2007). – P. 115-132.

19. Silko, Leslie Marmon Gardens in the Dunes/Leslie Marmon Silko. - Scribner Paperback Fiction Published by Simon and Schuster, 1999. – 480 p.